

Ksenija Rukavina Kovačević

SURADNJA CRKVE, ŠKOLE I OBITELJI U PROCESU VJERSKO-ODGOJNE SOCIJALIZACIJE DJECE I MLADIH NA PODRUČJU RIJEČKE NADBISKUPIJE

Ksenija Rukavina Kovačević, prof.

Riječka nadbiskupija

UDK: 37.014.522/.53 : 316.614[373.2/.5] +262.2[238+257+268][282]

[262.3RIJEČKA]]"2016/2017"(083.5)(049.5)(497.5) [0.000.008.3/.8]

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 6. listopada 2017.

Vjersko-odgojna socijalizacija djece i mladih trajan je proces odgoja u vjeri i prenošenja vjere koji uključuje različite odgojne i društvene čimbenike, napose Crkvu, školu i obitelj. Riječ je o trima najvažnijim vjersko-odgojnim institucijama o čijoj kvaliteti i stupnju koordinacije ovisi cjelokupan duhovno-moralni i vjerski rast i razvoj učenika. Empirijsko istraživanje o suradnji Crkve, škole i obitelji u procesu vjersko-odgojne socijalizacije djece i mladih na području Riječke nadbiskupije provedeno je tijekom školske godine 2016./2017. na uzorku od 527 punoljetnih ispitanika s ciljem evaluacije postojeće suradnje, iznalaženja novih pastoralno-katehetskih modela suradnje, ispitivanja domena i stupnja odgovornosti pojedinih dionika suradnje i njihova doprinosa vjersko-odgojnoj socijalizaciji djece i mladih te ispitivanja percepcije predstavnika tih triju odgojnih čimbenika o ciljevima, svrsi i perspektivama razvoja vjerskog odgoja i vjeronauka u školi i župne kateheze u budućnosti. Rezultati istraživanja potvrdili su da su Crkva i obitelj još uvijek najsnažniji vjersko-odgojni i vrijednosni agensi u hrvatskome društvu, a s obzirom na suradnju navedenih odgojnih čimbenika rezultati su pokazali da ravnatelji škola uglavnom surađuju s Crkvom posredstvom školskih vjeroučitelja; vjeroučitelji više surađuju sa školom nego s Crkvom, a najmanje s obiteljima; roditelji su najvažniji dionici suradnje, ali, za razliku od drugih dionika, najslabije surađuju.

Ključne riječi: Crkva, škola, obitelj, suradnja, djeca i mladi, vjersko-odgojna socijalizacija.

UVOD

Odgov djece i mladih trajan je proces u kojemu sudjeluju različiti odgojni i društveni čimbenici. Religijnsko-pedagoško katehetski leksikon definira kršćanski odgoj kao uvođenje u služenje autentičnim ljudskim vrednotama, u suradnji sa svim ljudima za

ljudskiji, slobodniji, mirniji svijet.¹ U procesu vjersko-odgojne socijalizacije djece i mladih suradnja Crkve, škole i obitelji od presudna je značenja. Postoje različiti pristupi u definiranju *suradnje* i *suradničkih odnosa*. U nekim se slučajevima postojanje suradnje bilježi i konstatira već prilikom realizacije neformalnog, neplaniranog ili nestrukturiranog međusobnog odnosa različitih dionika, dok se u drugim slučajevima govori tek kad se zadovolje neke ili sve pretpostavke suradničkog odnosa. Tako se suradnja određuje kao međusoban odnos više su/dionika koji je motiviran zajedničkim ciljevima ili zajedničkom realizacijom određene aktivnosti.² U ovome slučaju zajednička platforma suradnje Crkve, škole i obitelji očituje se u odgoju i prenošenju vjere djeci i mladima od predškolske do srednjoškolske dobi. Riječ je o trima najvažnijim vjersko-odgojnim institucijama o čijoj kvaliteti i stupnju koordinacije ovisi cjelokupan duhovno-moralni i vjerski rast i razvoj djece i mladih i čijim se „usklađenim pedagoškim djelovanjem mogu uvelike reafirmirati odgojna nastojanja, oživotvoriti općeljudske vrijednosti i obuzdati razorna djelovanja etičnog nihilizma“ u društvu.³

Činjenica je da se danas pod zajedničkim nazivnikom katoličkog identiteta očituju vrlo različiti modeli razumijevanja i prakticiranja katoličke vjere. Tako Mardešić konstatira da „roditelji u postmodernitetu nisu imuni od transcendentnoga, duhovnoga i onostranoga, ali je očito da mnogi od njih vjerovanje promatraju kao krajnje slobodnu odluku pojedinca“. U tom smislu on zaključuje: „očito je da biti kršćaninom i htjeti obvezan odgoj djece u kršćanskoj vjeri prema današnjem načinu shvaćanja više nije ista i neodvojiva stvar.“⁴ Ovomu valja dodati i empirijski podatak koji kazuje da velik broj odraslih vjernika uopće ni ne poznaje vjerske sadržaje koje deklarativno prihvaća.⁵ Sve to utječe na promjenu paradigme po kojoj se danas postaje kršćaninom⁶ i na stvaranje međugeneracijskoga jaza s obzirom na prijenos vjere i određenog sustava vrijednosti,⁷ što je također sve vidljivije u heterogenosti učenika⁸ koji pohađaju školski vjeronauk s obzirom na prakticiranje vjere u njihovim obiteljima i na njihovu

1 Usp. Giuseppe GROPPA, Kršćanski odgoj, u: *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 1991., 390-392. O vrijednosnoj dimenziji odgoja i obrazovanja više u: Valentina MANDARIĆ, Cjeloviti razvoj osobe – temeljna zadaća odgoja i obrazovanja, u: *Lada*, 1 (2015.) 35, 10-19; Tonči MATULIĆ, Izazovi govora o vrijednosti u odgojno-obrazovnom sustavu, u: *Lada*, 3 (2008.) 9, 2-17.

2 Usp. Vesna KOVAČ – Iva BUCHBERGER, Suradnja škola i vanjskih dionika, u: *Sociologija i prostor*, 51, 197 (2013.) 3, 525.

3 Ante VUKASOVIĆ, Crkva kao odgojni čimbenik, u: *Obnovljeni život*, 49 (1994.) 2, 210. O odgojnoj ulozi i zadaćama Crkve, škole i obitelji više u: Tonči MATULIĆ, Obiteljske vrijednosti i neki aspekti socijalne zaštite obitelji, u: *Revija za socijalnu politiku*, 9 (2002.) 2, 151-153.

4 Željko MARDEŠIĆ, *Rascjep u svetome*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2007., 293.

5 Više u: Ankica MARINOVIĆ BOBINAC, Dimenzija religijskog znanja, u: *Sociologija sela*, 1/2 (2000.) (147/148), suppl., 81-94.

6 Usp. Josip BALOBAN – Alojzije HOBLAJ – Danijel CRNIĆ, Određeni aspekti crkvenosti u Hrvatskoj – rezultati i prosudbe istraživanja, u: *Bogoslovska smotra*, 80 (2010.) 2, 531.

7 Usp. Emilio ALBERICH, Pastoral mladih i kateheza, u: *Kateheza*, 28 (2006.) 2, 117-127.

8 Skupni izraz *učenici* odnosi se na učenice i učenike koji pohađaju katolički vjeronauk u osnovnoj i srednjoj školi. Izraz je istovjetan skupnom izrazu *djeca i mladi* i upotrebljavat će se usporedno s navedenim izrazom u nastavku rada.

osobnu motiviranost za vjeronaučne sadržaje.⁹ Dodajmo ovom i to da je kod većine vjernika na razini naših župnih zajednica u Hrvatskoj sve više prisutna stupnjevita i distancirana crkvenost.¹⁰ Dosadašnja socioreligijska istraživanja u Hrvatskoj ukazala su na sve širu pojavu snažna individualizma kod mnogih vjernika u smislu življenja vjere i prihvaćanja moralnog kodeksa na ‘sebi svojstven’ način.¹¹ Prema rezultatima međunarodnog istraživanja *Church and religion in an enlarged Europe – Rezultati za Hrvatsku* uočeno je da su u Hrvatskoj prisutna dva procesa: stabilnost institucionalne religioznosti i kontinuirana prisutnost individualizirane religioznosti.¹²

Iz tih i drugih razloga (u koje ne možemo dublje ulaziti zbog ograničenosti ovoga rada) sustav prijenosa vjere i odgoja u vjeri djece i mladih, za čije bi funkcioniranje bila odgovorna samo škola posredstvom školskih vjeroučitelja ili samo Crkva u kontekstu provođenja župne kateheze, zasigurno ne može osigurati potpunu vjersko-odgojnu socijalizaciju. Potrebna je puno čvršća suradnja svih vjersko-odgojnih čimbenika. Projekt cjelovita odgoja u vjeri nužno pretpostavlja razvijanje tzv. odgojnoga saveza između Crkve, škole i obitelji prema načelu supsidijarnosti.¹³ Prema Balobanu, ovaj savez ima i svoje pretpostavke: stvaranje ozračja suradnje i povjerenja, zdrava i redovita komunikacija, aktivno sudjelovanje vjernika laika u crkvenome životu i razvoj unutarcrkvenoga dijaloga.¹⁴ Upravo o stupnju i kvaliteti toga saveza ovisi i stupanj cjelovitog odgoja i rasta u vjeri,¹⁵ kao i iznalaženje novih pastoralno-katehetskih modela prijenosa i odgoja u vjeri.¹⁶ No prije mogućih projekcija potrebno je retrospektivno usmjeriti pogled prema prijašnjem putu i evaluirati do sada učinjeno na planu

-
- 9 Kvantitativno-kvalitativno istraživanje iz 2006. godine o odnosu religije i znanosti u osnovnoj školi, odnosno prirodoslovnih predmeta i katoličkog vjeronauka u školi iz perspektive učenika osnovnih škola i školskih vjeroučitelja pokazalo je da učenici koji su više involvirani u vjerske institucije i u život Crkve, tj. svoje župne zajednice, iskazuju pozitivnije stavove prema vjeronauku od drugih učenika koji također pohađaju školski vjeronauk. Uočeno je da na povećanje interesa za vjeronaučne sadržaje kod učenika najviše utječu religijski identitet roditelja i uključenost roditelja u život Crkve. Više u: Boris JOKIĆ, *Science and Religion in Croatian Elementary Education: Pupils' Attitudes and Perspectives*, Institut za društvena istraživanja, Zagreb, 2013., 241-285.
- 10 Više u: Josip BALOBAN – Alojzije HOBLAJ – Danijel CRNIĆ, *Određeni aspekti crkvenosti u Hrvatskoj – rezultati i prosudbe istraživanja*, 527-561; Dinka MARINOVIĆ-JEROLIMOV, *Višedimenzionalni pristup u istraživanju religioznosti: smjernice za istraživanja u Hrvatskoj*, u: *Društvena istraživanja*, 6 (1995.) 20, 837-851.
- 11 Usp. Pero ARAČIĆ – Biljana ČIČKOVIĆ – Ivo DŽINIĆ, *Od obitelji do crkvenih zajednica i pokreta u Hrvatskoj*, u: *Nova prisutnost*, 7 (2009.) 1, 32-33.
- 12 Više u: Gordana ČRPIĆ – Siniša ZRINŠČAK, *Dinamičnost u stabilnosti: religioznost u Hrvatskoj 1999. i 2008. godine*, u: *Društvena istraživanja*, 19 (2010.) 1-2, 3-27.
- 13 Usp. Milan ŠIMUNOVIĆ – Ivica PAŽIN, *Promjene u katehetskom pastoralu župne zajednice. Utopija ili stvarnost?*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2017., 136-137.
- 14 Usp. Stjepan BALOBAN, *Današnji znakovi vremena i poslanje Crkve*, u: *Diacovensia*, 21 (2013.) 1, 55-59.
- 15 Usp. Žarko RELOTA, *Nužnost suradničkog odnosa svih odgovornih čimbenika u katehezi kao djelu Crkve*, u: *Kateheza*, 22 (2000.) 4, 301. Polak ističe da sve odgojne zajednice (Crkva, škola, obitelj) nužno trebaju sebe percipirati kao zajednice koje uče – kao strukturiranu, sustavnu dvostranu komunikaciju (usp. Regina POLAK, *Što je današnjim mladima potrebno da bi mogli opstati u budućnosti? Odrasli koji će s njima i od njih učiti kako se u globalnom svijetu može živjeti zajedno*, u: *Kateheza*, 32 (2010.) 3, 241).
- 16 Više u: Ružica RAZUM, *Dijalog sa suvremenim čovjekom. Religijskopedagoški i katehetski pogled*, u: *Lada*, 3 (2010.) 17, 38-40.

tzv. vjersko-odgojne umreženosti te potom predvidjeti naznake razvoja međusobne suradnje u budućnosti.¹⁷

Umjesto prebacivanja odgovornosti jednih na druge ili samo na pojedine odgojne čimbenike, nužno je hrabrije suočenje s promjenama u svijetu i društvu te traganje za takvim pastoralno-katehetskim i pedagoškim modelom odgoja u vjeri koji će kršćanski pogled na svijet i život prikazati značajnijim i perspektivnijim od mnogih koji se trenutno nude.¹⁸ To iziskuje interdisciplinarni napor svih odgovornih u tzv. vjersko-odgojnom lancu i pastoralnu odlučnost za provođenje određenih promjena. A jedna od nužnih promjena jest promjena katehetske paradigme i pastoralno-katehetski zaokret od vjernika individualca do vjernika zajedničara. Pri tome se nameće krucijalno pitanje: kakvoga kršćanina, kakvu župnu zajednicu, kakvo lice Crkve treba i želi promicati Katolička Crkva u kontekstu današnjega vremena i svijeta?¹⁹

Ako nam je uistinu stalo do vjersko-odgojne socijalizacije djece i mladih, onda nam je svima koji smo involvirani u ovaj proces neophodno trajno raditi na osnaživanju prijeko potrebna suradničkog odnosa. S kojih 'startnih pozicija' krenuti, na koji način, u kojoj mjeri? Rezultati istraživanja koji se donose u nastavku rada mogu dati korisne smjernice za dublje promišljanje o ovoj temi i za izradu pastoralno-katehetske strategije unapređenja suradnje Crkve, škole i obitelji na opće dobro svih njezinih dio-nika, a napose na dobrobit i korist djece i mladih. Rad je podijeljen u dva glavna dijela. Prvi, teorijski, dio donosi sažete religijskopedagoške postavke o suradnji Crkve, škole i obitelji u procesu vjersko-odgojne socijalizacije djece i mladih i kratak osvrt na dosadašnju pastoralno-katehetsku praksu u Hrvatskoj, a drugi, empirijski, dio donosi dio preliminarnih rezultata kvantitativnog istraživanja provedenoga na uzorku od 527 punoljetnih ispitanika na području Riječke nadbiskupije. Do sada nije bilo provedeno ni jedno sustavno istraživanje o suradničkom odnosu Crkve, škole i obitelji u Hrvatskoj u procesu vjersko-odgojne socijalizacije iz perspektive predstavnika tih triju najvažnijih odgojnih čimbenika.

17 Polak postavlja dodatno pitanje: „Koje su nove kompetencije potrebne obitelji, Crkvi i školi za sutrašnjeg čovjeka u vrijeme odgojno-obrazovne krize?“ (Regina POLAK, Što je današnjim mladima potrebno da bi mogli opstati u budućnosti? Odrasli koji će s njima i od njih učiti kako se u globalnom svijetu može živjeti zajedno, 228).

18 Usp. Milan ŠIMUNOVIĆ, Odgoj vjere u situaciji etičkog relativizma i pedagoškog pesimizma. Suočenje vjeroučitelja s postmodernom svijesti i potreba trajnog usavršavanja, u: *Crkva u svijetu*, 38 (2003.) 2, 181. Bogović daje nekoliko bitnih smjernica za današnje prenošenje vjere, a to su: relacija prema drugome, odgoj za zajedništvo, okrenutost prema „gore“, usmjerenost prema pojedincu i manjim zajednicama (usp. Mile BOGOVIĆ, Načini prenošenja vjere u prošlosti i sadašnjosti, u: *Riječki teološki časopis*, 19 (2011.) 1, 201-208).

19 Više u: Milan ŠIMUNOVIĆ, Shvaćanje župne zajednice i ostvarivanje kateheze u novim okolnostima, u: *Katehetski glasnik*, 3 (2011.) 20, 20-45.; Đuro HRANIĆ, O pastoralno-katehetskim izazovima iz perspektive nekih naših dokumenata, u: *Katehetski glasnik*, 3 (2011.) 20, 60-68; Milan ŠIMUNOVIĆ – Ivica PAŽIN, *Promjene u katehetskom pastoralu župne zajednice. Utopija ili stvarnost?*, 118-120.

1. CRKVA, ŠKOLA I OBITELJ – ČIMBENICI U PROCESU ODGOJA I PRENOŠENJA VJERE

1.1. CRKVA KAO VJERSKO-ODGOJNI AGENS (KATEHETSKE ZADAĆE ŽUPNIKA I ŽUPNE ZAJEDNICE)

Najveća odgovornost za unapređenje, usmjeravanje i usklađivanje kršćanske kateheze u vidu cjelovitog odgoja u vjeri pripada crkvenim službenicima: biskupima i svećenicima.²⁰ Premda su roditelji prvi odgojitelji svoje djece u vjeri, a župna zajednica odgovorna za poticanje odgoja, rasta i življenja iz vjere, *svećenik župnik* ima presudnu ulogu koordinatora ili odgojitelja u vjeri onih koji su mu povjereni. On je prvi kateheta u svojoj zajednici i kateheta drugim katehetama.²¹ Jedan je od važnijih modela vjerskog odgoja u župi *župna kateheza* za različite dobne skupine. Iako se ponekad roditelji, ali i poneki pastoralni djelatnici u Crkvi pitaju je li uistinu potrebna župna kateheza uz već postojeći institucionalni model školskoga vjeronauka, takva i slična pitanja potvrđuju činjenicu da još uvijek, ni nakon 25 godina od (ponovnog) uvođenja vjeronauka u škole, nije u katehetskoj i vjeronaučnoj praksi zaživjela stvarna i jasna komplementarnost ovih dvaju vidova vjerskog odgoja.²² A upravo na temeljima njihove cjelovite komplementarnosti leže i katehetske zadaće svećenika župnika u najširem smislu riječi. Naime, bez obzira na to je li svećenik zaposlen u školi kao vjeroučitelj ili nije, od njega se očekuje da bude zainteresiran ne samo za katehetsko-pastoralna događanja u svojoj župnoj zajednici nego i za vjersko-odgojni ambijent izvan Crkve, točnije za vjersko-odgojnu socijalizaciju svojih najmlađih župljana, djece i mladih, koja se događa školi i za uspostavljanje kvalitetne suradnje sa školom koja se nalazi na području njegove župe (kao dijela pastorala škole).²³ Takvo poimanje svećenika katehete proizlazi i iz ekleziologije Drugog vatikanskog koncila prema kojemu je sve-

20 Usp. IVAN PAVAO II., Apostolska pobudnica o svećeničkoj izgradnji u sadašnjim prilikama *Pastores dabo vobis* (25. III. 1992.), Glas Koncila, Zagreb, 1992., br. 2 i br. 14; KONGREGACIJA ZA KLER, *Prezbiter – navjes-titelj Riječi, služitelj sakramenata i voditelj zajednice kršćanskoga trećeg tisućljeća* (19. III. 1992.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999., 12.

21 O katehetskim zadaćama svećenika više u: Ivica PAŽIN, Svećenik kao pastir i kateheta, u: *Katehetski glasnik*, 7 (2009.) 3, 11-20.

22 Pranjčić definira odnos vjeronauka u školi i kateheze u Crkvi kao polazište i krajnje dovršenje jednog procesa (kao „preambula fidei“ i „ambula fidei“). Usp. Marko PRANJČIĆ, *Srednjoškolski vjeronauk u Republici Hrvatskoj*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 1994., 101. O ovoj tematici više u: Ana Thea FILIPOVIĆ, *U službi zrelosti vjere i rasta osoba. Katehetska i religijskopedagoška promišljanja u suvremenom kontekstu*, Glas Koncila, Zagreb, 2011., 159-186; Ružica RAZUM, *Vjeronauk između tradicije i znakova vremena. Suvremeni izazovi za religijsko-pedagošku i katehetsku teoriju i praksu*, Glas Koncila, Zagreb, 2008., 250-253; Blaženka Valentina MANDARIĆ – Ružica RAZUM, *Važnost odgoja u današnjem svijetu. Doprinos vjeronauka odgojnom djelovanju škole*, Katolički bogoslovni fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – Glas Koncila, Zagreb, 2015., 252-258.

23 Pojam *pastoral škole* podrazumijeva izraziti oblik pastoralno-katehetske skrbi za sve osobe koje su na bilo koji način povezane sa školom. Više u: Josip ŠIMUNOVIĆ, *Vjeronauk u školi između roditeljskih očekivanja, društvenih ciljeva, potreba mladih i crkvenoga služenja čovjeku*, u: *Crkva u svijetu*, 45 (2010.) 4, 411-413; Ana Thea FILIPOVIĆ, *Školski pastoral kao oblik kršćanskog služenja ljudima u školskom okruženju i doprinos humanizaciji škole*, u: KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU, *Vjeronauk nakon dvadeset godina: izazov Crkvi i školi, Zbornik radova sa znanstvenog simpozija*, R. RAZUM (ur.), Glas Koncila – Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2011., 159-175.

ćenikovo katehetsko djelovanje dubok i neodvojiv dio njegova identiteta. Njega se u katehetskoj službi primarno vrednuje „po njegovom ‘biti’, po njegovoj duhovnosti te po njegovom osobnom i unutaršnjem ‘profilu’, a manje po njegovoj djelotvornosti ili širini znanja“.²⁴ Praksa pokazuje da kakvoća župne kateheze u nekoj zajednici uvelike ovisi o navedenoj percepciji katehetske uloge svećenika.²⁵ Prema Jerkoviću, najslabija karika u današnjem (još uvijek tradicionalnom) sustavu prenošenja vjere „nije ni školski vjeronauk ni župna kateheza, nego prva evangelizacija, tj. propovijedanje evanđeoske poruke u vidu obraćenja i prijanjanja uz Isusa Krista, iz čega proizlazi osobni izbor vjere,“²⁶ što samo potvrđuje rečeno o potrebi trajnog osvješćivanja ‘katehetskog profila’ današnjega svećenika.

Kada je riječ o župnoj zajednici, prema najnovijim stručnim objekcijama ona „sve manje predstavlja značajni čimbenik u ritmu svakidašnjega života“, odnosno ona je „za mnoge vjernike ‘preživjela struktura’“ koja „nije više nezamjenjiva u duhovnom životu i rastu u vjeri.“²⁷ U njoj je zamijećena i slaba osjetljivost za pitanje škole, odnosno gotovo da se i ne postavlja pitanje sinkronizirana djelovanja svih odgojnih čimbenika u procesu odgoja i prijenosa vjere već se uglavnom događa prebacivanje odgovornosti s jednih na druge.²⁸ Izgleda da je upravo župna zajednica od svih odgojnih čimbenika najmanje svjesna svoje odgovornosti u odgojno-katehetskim zadacima, a i njezini članovi nerijetko nemaju tu razinu eklezijalne svijesti koja bi bila dovoljna za evangelizaciju i katehizaciju drugih.²⁹ Stoga, da bi župna zajednica uistinu bila privlačan vjersko-odgojni (katehetski) ambijent za današnjega čovjeka, napose djecu i mlade, ona se nužno mora mijenjati,³⁰ i to u pravcu „svojevrzne prementalizacije na svim razinama.“³¹ Budući da se danas sve više zamjećuje „presporo događanje prave reevangelizacije, odnosno obraćenja krštenika u kršćane produbljene vjere, u mistike i angažirane iz vjere,“³² nužna je promjena infrastrukture župne zajednice u smislu stvaranja više manjih skupina u obliku tzv. susjedskih koncentričnih krugova (živih

24 Josip BOZANIĆ, Odgovornost svećenika u katehetskoj službi, u: *Katehetski glasnik*, 3 (2011.) 20, 14.

25 *Isto*, 14-15. Više u: Milan ŠIMUNOVIĆ – Ivica PAŽIN, *Promjene u katehetskom pastoralu župne zajednice. Utopija ili stvarnost?*, 96-99.

26 Marko JERKOVIĆ, Odgojni utjecaj župe i školskog vjeronauka na mladog kršćanina, u: *Bogoslovska smotra*, 1-2 (1998.), 168.

27 Milan ŠIMUNOVIĆ – Ivica PAŽIN, *Promjene u katehetskom pastoralu župne zajednice. Utopija ili stvarnost?*, 48.

28 Usp. Milan ŠIMUNOVIĆ, Odgojna prisutnost Crkve u školi ili evangelizacija škole, u: *Katehetski glasnik*, 1 (1999.), 73-79. Prema dvojcu Šimunović – Pažin župna je zajednica danas pozvana promišljati o novim načinima evangelizacije u odgojno-obrazovnom životu škole (usp. Milan ŠIMUNOVIĆ – Ivica PAŽIN, *Promjene u katehetskom pastoralu župne zajednice. Utopija ili stvarnost?*, 78).

29 Usp. Žarko RELOTA, Nužnost suradničkog odnosa svih odgovornih čimbenika u katehezi kao djelu Crkve, 299-300.

30 Usp. IVAN PAVAO II., *Christifideles laici – Vjernici laici. Apostolska pobudnica o pozivu i poslanju laika u Crkvi i u svijetu*. (30. XII. 1988.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., br. 26. i 27. O različitim itinerarijima u reformnom procesu župe više u: Milan ŠIMUNOVIĆ, Shvaćanje župne zajednice i ostvarivanje kateheze u novim okolnostima, u: *Katehetski glasnik*, 3 (2011.) 27-29.

31 Milan ŠIMUNOVIĆ – Ivica PAŽIN, *Promjene u katehetskom pastoralu župne zajednice. Utopija ili stvarnost?*, 89.

32 *Isto*, 87.

vjerničkih krugova, katehetskih skupina) čiji se članovi (odrasli vjernici, ali i djeca i mladi) redovito susreću, razmjenjuju svoja religiozna iskustva, uče i odgajaju.³³ Brajičić ističe: „ako je jednaka obveza u kršćaninu da kršćanski živi i ona da apostolski djeluje, tada nitko ne može razvijati kršćanski život a da apostolski ne djeluje.“³⁴ Kako bi taj ideal postao ‘hrvatskom realnošću’, potrebno je ostvariti neke preduvjete. Jedan je od njih uspostava kvalitetnijeg međusobnog (partnerskog) odnosa Crkve, škole i obitelji koji će se temeljiti na većoj zauzetosti, otvorenosti i povjerenju. Rezultati istraživanja koji se donose u ovome radu pokazali su u kojoj je mjeri ostvaren ovaj (prvi) preduvjet.

1.2. ŠKOLA KAO VJERSKO-ODGOJNI AGENSI (VJERSKO-ODGOJNA ULOGA I ZADAĆE ŠKOLSKIH VJEROUČITELJA³⁵ I RAVNATELJA³⁶)

Škola je odlučujuće mjesto formacije djece i mladih i jedno od najvažnijih mjesta misijskoga poslanja Crkve i župne zajednice.³⁷ Prema Deklaraciji o kršćanskom odgoju, škola predstavlja „odgojno središte u čijem naporu i uspjehu trebaju sudjelovati obitelj, učitelji, svakovrsne ustanove koje promiču kulturni, građanski i vjerski život te država i cijelo ljudsko društvo.“³⁸ Ipak, promjene koje se danas događaju u suvremenom društvu ostavljaju školi sve manje prostora i mogućnosti da (p)ostane primarno odgojno središte i uistinu humana i socijalna zajednica.³⁹ U tom je smislu uloga Crkve od neizmjerne važnosti. Naj snažnija prisutnost Crkve u školi očituje se putem *vjeronauka* kao školskoga predmeta, svjedočkom prisutnošću *vjeroučitelja* i ostalih katoličkih prosvjetnih djelatnika/djelatnica te suradničkim pothvatima župne zajednice u nekim posebnim prigodnim događanjima škole. S obzirom na to da se radi o konfesionalnoj nastavi s posebnim naglaskom na svjedočkoj dimenziji odgoja u vjeri i na misionarskom poslanju Crkve, od školskih se vjeroučitelja očekuje da, uz stručne kompetencije,⁴⁰ posjeduju i eklezijalnu dimenziju koja se očituje u njihovoj bliskoj

33 Usp. Stipe NIMAC, Učinkovitost postojeće pastoralne paradigme u prenošenju vjere, u: *Bogoslovska smotra*, 83 (2013.) 3, 559-576.

34 Rudolf BRAJIČIĆ, *Dekret o apostolatu laika (Apostolicam actuositatem)*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1990., 293.

35 Skupni izraz *vjeroučitelji* podrazumijeva vjeroučiteljice i vjeroučitelje koji rade u osnovnim i srednjim školama. Taj će se izraz koristiti u nastavku rada.

36 Skupni izraz *ravnatelj* podrazumijeva ravnateljice i ravnatelje koji rade u osnovnim i srednjim školama. Skupni izraz koristit će se u nastavku rada.

37 Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA – NACIONALNI KATEHETSKI URED, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*, Nacionalni katehetski ured HBK – Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zagreb – Zadar, 2000., 140.

38 DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Deklaracija o kršćanskom odgoju Gravissimum educationis* (28. X. 1965.), br. 5, Dokumenti, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

39 Usp. Violeta VALJAN-VUKIĆ, Obitelj i škola – temeljni čimbenici socijalizacije, u: *Magistra ladertina*, 4 (2009.) 4, 176.

40 Postoje različiti modeli religioznih kompetencija: Hemelov, prema institutu Comenius, Mendlov, Englertov. Više u: Jadranka GARMAZ, NOK i vjeronauk: religiozna kompetencija u školskom vjeronauku, u: *Crkva u svijetu*, 47 (2012.) 4, 427-451.

suradnji sa župnikom i župnom zajednicom na području stanovanja i rada⁴¹ (dosadašnja je praksa pokazala da tamo „gdje je povezanost i suradnja svećenika župnika i vjeroučitelja očita, tu su vidljivi i bolji rezultati na pastoralno-katehetskom planu“)⁴² te kršćansku (euharistijsku) duhovnost.⁴³ No vjeroučiteljska služba u školi nije usmjerena samo na učenike u razredu i vjeronaučnu nastavu nego i na školski kolektiv u smislu svjedočenja temeljnih kršćanskih i općeljudskih vrijednosti⁴⁴ te preuzimanja uloge „zagovornika dijaloga u školskom ambijentu“.⁴⁵ U tom smislu religiozni odgoj, odnosno vjeronauk u školi nije samo ‘potreba’ Crkve nego i potreba suvremene pluralne i demokratske škole u vidu jačanja i upotpunjavanja njezina odgojnog i humanističko-vrijednosnoga djelovanja.⁴⁶ Riječ je o dvosmjernoj komunikaciji koja se ostvaruje na relaciji škola – Crkva, ali i na relaciji šire društvene zajednice.⁴⁷

Na školi je, dakle, potreba suradnje s onim vanjskim dionicima koji mogu značajno doprinijeti odgojnom i kulturnom djelovanju škole, napose s vjerskim zajednicama. Pri tome se jedna od najvažnijih uloga u osnaživanju suradničke dimenzije škole pripisuje upravo školskim *ravnateljima*, posebice „zbog njihove specifične pozicije u školskoj organizaciji koja im omogućuje povezivanje i umrežavanje unutarnjih i vanjskih dionika.“⁴⁸ Iz tog je razloga suradnja svećenika župnika i ravnatelja škola od iznimne važnosti kako za opći integritet vjeronauka u cjelini odgojno-obrazovnog sustava tako još više za razvoj pastora škola.

41 Prema ODK-u, sudjelovanje školskih vjeroučitelja u životu župe i u župnoj katehezi nije samo preporuka nego i obveza (KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu* (15. VIII. 1997.), Kršćanska sadašnjost – Nacionalni katehetski ured HBK, Zagreb, 2000., br. 9). O eklezijalnoj dimenziji vjeroučiteljske službe više u: Iva MARIČIĆ, Razgovor s mons. Đurom Hranićem, predsjednikom Vijeća HBK za katehizaciju i novu evangelizaciju. Kateheza i rast u vjeri u današnjim okolnostima, u: *Lađa*, 4 (2016.) 42, 21; Milan ŠIMUNOVIĆ, Eklezijalnost – temeljni čimbenik vjeronaučne službe, u: *Katehetski glasnik*, 6 (2008.) 2, 19-33.

42 Josip JAKŠIĆ, Dvojbe, problemi i dosadašnji pozitivni rezultati u suradnji župnika, vjeroučitelja laika i redovnica, u: *Katehetski glasnik*, 2 (2002.) 8, 61.

43 Usp. Jadranka GARMAZ, Euharistijski temelji i eklezijološke pretpostavke suradnje vjeroučitelja i župnika, u: *Kateheza*, 27 (2005.) 3, 204.

44 O ovoj dimenziji vjeroučiteljske službe više u: Ksenija KOVAČEVIĆ, Prenosjenje vjere iz perspektive vjeroučitelja, u: *Riječki teološki časopis*, 19 (2011.) 1, 85-98; Tomislav IVANČIĆ, Svjedočki vjeronauk, u: *Kateheza*, 20 (1998.) 4, 307-316.

45 Giovanni CRAVOTTA, Specifičan doprinos vjeroučitelja vrednovanju škole, u: *Kateheza*, 28 (2006.) 2, 143.

46 To da je javna škola u svome entitetu laičnosti prikladno, ako ne i poželjno, okruženje za pedagoški govor o religioznim uvjerenjima i svjetonazorima, smatraju i mnogi recentni europski obrazovni stručnjaci, kao što su J. Habermas, R. Jackson, M. H. Grimmitt, koji percipiraju javnu školu kao mikrokozmos neformalne javne sfere u kojoj se 'događa' punina religioznog diskursa i u kojoj se, na temelju primjene pedagogije dijaloga ili pedagogije rasprave, potiče učenike na aktivnu razmjenu religioznog mišljenja i iskustava. Više u: Ksenija RUKAVINA KOVAČEVIĆ, Religijska dimenzija interkulturalnog obrazovanja: stanje i perspektive, u: *Život i škola. Časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 62 (2016.) 2, 148-149.

47 Usp. Ivica PAŽIN, Vjeronauk u osnovnoj i srednjoj školi: Stanje i perspektive, u: *Katehetski glasnik*, 7 (2009.) 2, 41.

48 Vesna KOVAČ – Iva BUCHBERGER, Suradnja škola i vanjskih dionika, 526. O učinkovitosti škole s obzirom na suradničke odnose više u: Vesna KOVAČ – Ksenija RUKAVINA KOVAČEVIĆ – Branko RAFAJAC, Učinkovito vođenje škola na lokalnoj razini, u: *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 19 (2017.) 1, 175-207.

1.3. OBITELJ KAO VJERSKO-ODGOJNI AGENS (KATEHETSKE ZADAĆE RODITELJA)

Kršćanska obitelj uvijek se u tradiciji Crkve smatrala „prvotnim i nezamjenjivim ambijentom za buđenje religiozne svijesti i za kršćanski odgoj djece“.⁴⁹ Obitelj je prva i osnovna odgojna i evangelizacijska zajednica, odnosno prva, glavna i povlaštena odgojiteljica djece u vjeri.⁵⁰ Ona se percipira i kao „domaća Crkva“,⁵¹ „kućna Crkva“⁵² jer se očituje kao mjesto u kojemu se odgaja, prenosi i živi kršćanska vjera i tradicija.⁵³ U tom je smislu katehetska zadaća obitelji jedna od njezinih naravnih zadaća, odnosno smatra se jednim aspektom njezine roditeljske uloge.⁵⁴ Međutim, pitanje je koliko je današnja suvremena obitelj u stanju odgovoriti na vjersko-odgojne zadatke koji joj se postavljaju i od nje očekuju od strane različitih ‘odgojnih partnera’ i kako joj u tomu može pomoći kršćanska zajednica? Ako je suditi prema nekim empirijskim pokazateljima, vjera kod mnogih naših kršćanskih roditelja nije više vrijednosni prioritet,⁵⁵ a uz to kod mnogih je roditelja zamijećen i „nedostatak duhovne i moralne postojanosti koju bi upravo oni trebali prenijeti svojoj djeci.“⁵⁶ Ipak, usprkos poteškoćama, obitelj se još uvijek smatra najboljim okruženjem za postavljanje temelja izvornog općeg i vjerskog odgoja i prvotnim čimbenikom prilagođavanja djece i adolescenata društvenim zahtjevima i pravilima. No, kako navode katehetičari Šimunović i Pažin, „prolazi vrijeme ‘kršćanstva po nasljeđu’ po kojem je rođenje u katoličkoj obitelji nužno pretpostavljalo i katolištvo“.⁵⁷ Bez rasta u vjeri odraslih, u ovome slučaju roditelja, dolazi u pitanje i školski vjeronauk i župna kateheza.⁵⁸ Iz tog razloga katehetičar Alberich ističe da je

49 Emilio ALBERICH, Obitelj – subjekt i objekt crkvenog pastoralna, u: *Kateheza*, 33 (2011.) 4, 321.

50 Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Izjava o odgoju *Gravissimum educationis*, br. 3.

51 DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi* (21. XI. 1964.), br. 11, u: Dokumenti, VII. popravljeno i dopunjeno izd., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.; DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Apostolicam actuositatem. Dekret o apostolatu laika* (18. XI. 1965.), br. 11, u: Dokumenti, VII. popravljeno i dopunjeno izd., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

52 IVAN PAVAO II., *Familiaris consortio – Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu* (22. XI. 1981.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., br. 21.

53 Usp. BISKUPI JUGOSLAVIJE, *Radosno navještanje evanđelja i odgoj u vjeri. Temeljne smjernice o obnovi religioznog odgoja i kateheze*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1983., br. 69. i br. 71.

54 Usp. Ivica PAŽIN, Roditelji i promišljanja o njihovoj katehetskoj zadaći, u: *Katehetski glasnik*, 2 (2010.) 16, 40.

55 Više u: Alojzije HOBLAJ – Gordan ČRPIĆ, Bitne vrednote u odgoju mladih naraštaja s posebnim osvrtom na školski vjeronauk, u: *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.) 2, 359-393.; Zvonko PAŽIN – Karlo VIŠATICKI, Očitovanje vjere u obitelji, u: *Crkva u svijetu*, 50 (2015.) 2, 218-236. Rana istraživanja 70-ih godina prošloga stoljeća pokazala su da je izostajanje primarnoga vjerskog odgoja u obitelji najjači čimbenik nereligioznosti kod djece i mladih. Tako izostajanje vjerske odgojne atmosfere u kući razvija kod djece u prvome redu potpuno nereligiozne stavove (89 % slučajeva kada je riječ o religijskoj i u 95 % slučajeva kada je riječ o crkvenoj identifikaciji). Rezultati su ukazali i na poveznicu između vjersko-odgojne atmosfere u kući i povezanosti roditelja s Crkvom (više u: Štefica BAHTIJAREVIĆ, Neke karakteristike religioznosti i ateizma kod učenika srednjih škola, u: *Revija za sociologiju*, 1 (1971.) 2, 40-52; Štefica BAHTIJAREVIĆ, Seoska omladina i religija, u: *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, 49-50 (1975.), 139-161).

56 Wolfgang BREZINKA, Svrha odgoja u obiteljima i u javnim školama u pluralističkoj situaciji, u: *Kateheza*, 27 (2005.) 1, 8. O odgojnoj ulozi obitelji više u: Milan ŠIMUNOVIĆ – Ivica PAŽIN, *Promjene u katehetskom pastoralu župne zajednice. Utopija ili stvarnost?*, 133-135.

57 Milan ŠIMUNOVIĆ – Ivica PAŽIN, *Promjene u katehetskom pastoralu župne zajednice. Utopija ili stvarnost?*, 51

58 Usp. *Isto*, 90.

jedan od glavnih pastoralnih prioriteta Crkve „postići da obitelj ponovno stekne svoju odgojnu ulogu i svijest o svojoj odgovornosti i sposobnosti za vjerski odgoj djece“.⁵⁹ Pritom valja voditi računa o tome da „katehetski rad s obiteljima bude diferenciran na temelju njihovih različitih preduvjeta, sposobnosti i spremnosti sudjelovanja“.⁶⁰

A kada je riječ o spremnosti i osobnom sudjelovanju roditelja u procesu odgoja i prenošenja vjere, ono je uvelike povezano s njihovim percepcijama i očekivanjima kako od Crkve tako i od škole kao odgojnih ustanova. Ta očekivanja visoko variraju od realnih do potpuno nerealnih, ovisno o njihovoj religioznoj/vjerskoj praksi i iskustvu.⁶¹ Baloban ističe da ako obitelj kao prvotni i najodgovorniji vjersko-odgojni čimbenik nije u stanju biti odgojiteljem u vjeri i prenositeljem vjere svojoj djeci, onda se ta zadaća i odgovornost prebacuje na druge odgojne čimbenike. No nerijetko se i u tim (drugim) odgojnim ustanovama oslikava postojeća obiteljska situacija koja je odgojno i kršćanski komplicirana ili u svojevrsnoj krizi.⁶² Tako se događa da škola, koja bi trebala biti u ulozi ‘nadopune’ obiteljskom odgoju, nerijetko u različitim područjima i razinama ovlasti preuzima dominantnu ulogu.⁶³ Prema rezultatima nekih dosadašnjih istraživanja u Hrvatskoj, odnos roditelja i škole nije na zavidnoj razini.⁶⁴ Iako su roditelji jedan od najvrednijih školskih resursa, ujedno su i najmanje cijenjeni kao takvi. Škole primarno određuju odgojno-obrazovne ciljeve, a samo ponekad o tome obavještavaju roditelje. Komunikacija s roditeljima relativno je rijetka i uglavnom orijentirana na individualne probleme. S druge, pak, strane, roditelji inicijalno pokazuju visok stupanj interesa za sve dostupne oblike suradnje sa školom, ali nerijetko sve završava samo na onome što je prioritarno i nužno jer mnogi još uvijek nisu dovoljno osviješteni o važnosti i korisnosti uključivanja u upravna vijeća škole, odnosno vijeća roditelja u kojima bi mogli izravnije artikulirati i svoja kršćanska uvjerenja i stavove.⁶⁵ Budući da se cjelovit kršćanski odgoj ne može zamisliti bez uključivanja svih vjersko-odgojnih čimbenika, prijeko je potrebno katoličke roditelje i ostale članove obitelji

59 Emilio ALBERICH, *Obitelj – subjekt i objekt crkvenog pastoralna*, 322.

60 Ivica PAŽIN, *Roditelji i promišljanja o njihovoj katehetskoj zadaći*, 43-44.

61 Usp. Josip ŠIMUNOVIĆ, *Vjeronauk u školi između roditeljskih očekivanja, društvenih ciljeva, potreba mladih i crkvenoga služenja čovjeku*, 414.

62 Usp. Josip BALOBAN, *Problem prenošenja kršćanskih vrednota u obitelji*, u: *Bogoslovska smotra*, 69 (1998.) 1-2, 182.

63 Usp. Žarko RELOTA, *Nužnost suradničkog odnosa svih odgovornih čimbenika u katehezi kao djelu Crkve*, 295. O suradnji roditelja i škole više u: Ante PAVLOVIĆ, *Putovima vjerskog odgoja*, Crkva na kamenu, Mostar, 2005., 219-245.

64 Više u: Tea PAHIĆ – Renata MILJEVIĆ-RIĐIČKI – Vlasta VIZEK VIDOVIĆ, *Uključenost roditelja u život škole: percepcija roditelja opće populacije i predstavnika roditelja u školskim tijelima*, u: *Odgojne znanosti*, 12 (2010.) 2, 329-346; Renata MILJEVIĆ-RIĐIČKI – Tea PAHIĆ – Vlasta VIZEK VIDOVIĆ, *Suradnja roditelja i škole u Hrvatskoj – sličnosti i razlike urbanih i ruralnih sredina*, u: *Sociologija i prostor*, 49 (2011.) 2, 165-184; Igor LONGO, *Škola kao mjesto edukacije roditelja za kvalitetno roditeljstvo (Roditelji i učitelji na putu prema kvalitetnoj školi)*, u: *Zbornik radova – stručno-znanstveni skup s međunarodnom suradnjom – 4. Dani Splitsko-dalmatinske županije*, I. Hicela (ur.), Hrvatsko filološko društvo – Odjel za metodiku nastave hrvatskog jezika, govornog i pismenog izražavanja, književnosti i medijske kulture, Zagreb – Split, 2005., 130-136.

65 Na važnost nazočnosti roditelja u školi i u školskim tijelima upućuje i Direktorij u br. 33 (HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002.).

neprestano poticati na važnost tzv. vjersko-odgojne umreženosti, kao i na međusobne susrete u vlastitoj župnoj zajednici, bilo iz razloga što je to njihova kršćanska potreba i dužnost, bilo zbog potpore koju su dužni pružiti svojoj djeci. Ujedno, od roditelja se očekuje da su u trajnom dijaloškom odnosu s cjelokupnim vrijednosnim konceptom škole u kojemu se odgajaju njihova djeca, s posebnim senzibilitetom i otvorenošću za promociju kršćanskih vrijednosti. Rezultati istraživanja koji se donose u nastavku pokazuju u kojoj se mjeri kod roditelja ostvaruju i na koji način percipiraju navedene katehetske zadaće.

2. REZULTATI ISTRAŽIVANJA O SURADNJI CRKVE, ŠKOLE I OBITELJI U PROCESU ODGOJA I PRENOŠENJA VJERE⁶⁶ NA PODRUČJU RIJEČKE NADBISKUPIJE

2.1. CILJ/EVI ISTRAŽIVANJA

Opći cilj istraživanja bio je evaluirati suradnju Crkve, škole i obitelji u procesu vjersko-odgojne socijalizacije djece i mladih na području Riječke nadbiskupije, utvrditi mogućnosti iznalaženja novih pastoralno-katehetskih modela suradnje, kao i domene i stupanj odgovornosti pojedinih dionika suradnje i njihov doprinos vjersko-odgojnoj socijalizaciji djece i mladih. U istraživanju se krenulo od nekoliko općih istraživačkih pitanja: 1. Na koji se način i u kojoj mjeri ostvaruje međusobna suradnja dionika u procesu vjersko-odgojne socijalizacije djece i mladih? 2. U kojoj se mjeri i u kojim domenama očituje odgovornost pojedinih dionika suradnje? 3. Koje su percepcije i očekivanja pojedinih dionika od međusobne suradnje u budućnosti? 4. Koji oblici vjerskog odgoja djece i mladih najviše doprinose cjelovitom odgoju u vjeri i koje su perspektive tih oblika u budućnosti? Do odgovora se dolazilo ispitivanjem percepcija glavnih predstavnika Crkve, škole i obitelji – svećenika, ravnatelja, vjeroučitelja laika i kršćanskih roditelja čija djeca pohađaju školski vjeronauk.

2.2. METODA ISTRAŽIVANJA

2.2.1. UZORAK⁶⁷

Sudionici istraživanja činili su reprezentativan uzorak predstavnika triju najvažnijih vjersko-odgojnih institucija: *Crkve* (svećenici Riječke nadbiskupije (N = 70)), *škole* (ravnatelji u osnovnim i srednjim školama (N = 41)) i vjeroučitelji laici⁶⁸ u osnovnim i srednjim školama (N = 92) te *obitelji* (roditelji čija su djeca u školskoj go-

66 *Vjera* je uvijek primarno teološki, a potom antropološki konstrukt jer je dio vrijednosnog (i odgojnog) sustava pa je samim time i podložna različitim istraživanjima (usp. Alojzije HOB LAJ – Gordan ČRPIĆ, Bitne vrednote u odgoju mladih naraštaja s posebnim osvrtom na školski vjeronauk, 369-370).

67 U ovom se poglavlju donose relevantni podatci o ispitanicima koji su dobiveni na nezavisnim varijablama.

68 Iako su vjeroučitelji laici službenici Crkve i djelatnici škole pa su samim time predstavnici i škole i Crkve („res mixta“), u ovom su istraživanju uzorkovani pod „škola“ zbog svoje primarne vjeroučiteljske službe u školi.

dini 2016./2017. pohađala školski vjeronauk u osnovnoj ili srednjoj školi na području Riječke nadbiskupije (N = 324)). U istraživanju je sudjelovalo ukupno 527 ispitanika.

Uzorak *svećenika* činio je 70 % dijecezanskih i 30 % redovničkih svećenika (70 % obnaša službu župnika, 18,6 % župnih vikara, 2,9 % pastoralnih pomoćnika u župi, 7,1 % različitih nadbiskupijskih službi po dekretu, 1,4 % bez odgovora). Gotovo svi svećenici (95,7 %) imaju iskustvo provođenja župne kateheze za djecu i mlade, dok njih 28,6 % ima i iskustvo vjeroučiteljskog rada u školi. Prosječna starosna dob bila je 51,2 godine. Uzorak *ravnatelja* obuhvaćao je 63,4 % žena i 36,6 % muškaraca. Njih 65,9 % radi u osnovnoj školi, a 34,1 % u srednjoj školi. Prosječna starosna dob bila je 59,9 godina. Uzorak *vjeroučitelja* obuhvaćao je 71,7 % žena i 28,3 % muškaraca. Njih 79,3 % radi u osnovnoj školi, 15,2 % u srednjoj školi, a 5,4 % i u osnovnoj i u srednjoj školi. Od ukupnog broja vjeroučitelja tek njih 30,4 % radi u školi na području svoje župe. Prosječna dob vjeroučitelja bila je 38,5 godina. Uzorak *obitelji* obuhvaćao je 83 % žena i 17 % muškaraca. Najviše je roditelja čija djeca idu u osnovnu školu (61,1 %), potom onih čija djeca idu i u osnovnu i u srednju školu (18,8 %), nešto je manje onih koji imaju djecu predškolskog uzrasta (15,1 %), a znatno manje onih čija djeca idu samo u srednju školu (8,3 %). Tek njih 6,2 % ima djecu u srednjoj školi i na fakultetu te njih 5,6 % u osnovnoj školi i na fakultetu. Prosječna dob roditelja bila je 42,2 godine.

2.2.2. INSTRUMENT ISTRAŽIVANJA I OSIGURANJE VALJANOSTI I POUZDANOSTI PODATAKA

U istraživanju su korištena četiri anketna upitnika (posebno za svaki uzorak). Svaki upitnik obuhvaćao je: 1. uvodni dio; 2. nezavisne varijable s razrađenim česticama (ovisno o pojedinom uzorku: a) za *svećenike*: vrsta svećeništva, godine života, godine svećeništva, stupanj obrazovanja, iskustvo rada u školi i provođenja župne kateheze, crkvena služba, osobno pohađanje vjerskog odgoja u djetinjstvu, osobni vrijednosni sustav, pastoralno-katehetski rad u župi; b) za *vjeroučitelje*: spol, bračno stanje, godine života, godine radnog staža, mjesto rada, župa stanovanja i rada, broj vlastite djece, osobno pohađanje vjerskog odgoja u djetinjstvu, osobni vrijednosni sustav, religijska samoidentifikacija; c) za *ravnatelje*: spol, godine života, godine radnog staža, vrsta škole u kojoj rade, moguće osobno pohađanje vjerskog odgoja u djetinjstvu, osobni vrijednosni sustav, religijska samoidentifikacija; d) za *roditelje*: spol, zaposlenost, godine života, godine braka (ako su u braku), stupanj obrazovanja, broj vlastite djece i uzrast, osobno pohađanje vjerskog odgoja u djetinjstvu, osobni vrijednosni sustav, religijska samoidentifikacija; 3. zavisne varijable s razrađenim česticama koje su ispitivale: a) procjenu svrhe i učinkovitosti postojećih modela suradnje, b) procjenu važnosti (domene) i stupnja odgovornosti pojedinih dionika suradnje, c) procjenu stupnja i učestalosti osobne suradnje, d) procjenu stupnja povjerenja u pojedine dionike suradnje, e) procjenu pastoralno-katehetskih prijedloga za unaprjeđenje suradničkog odnosa, f) procjenu opće važnosti i doprinosa pojedinih oblika vjerskog odgoja i obrazovanja cjelovitom odgoju u vjeri djece i mladih. Završni dio upitnika obuhvaćao je

otvorena pitanja koja su omogućila generiranje novih ideja u svrhu unapređenja postojeće pastoralno-katehetske i vjeronaučne prakse na području Riječke nadbiskupije.

Čestice upitnika temeljene su na recentnoj pastoralno-katehetskoj literaturi i glavnim smjernicama novog Radnog dokumenta Vijeća za katehizaciju i novu evangelizaciju Hrvatske biskupske konferencije „Da vaša radost bude potpuna’ (Iv 15,11). Kateheza i rast u vjeri u današnjim okolnostima“,⁶⁹ što je osiguralo sadržajnu validaciju, a izvršeno je i pilot-istraživanje. Unutarnja valjanost osigurana je nepristranošću podataka prema načelu postojanja potpune i uravnotežene zastupljenosti višestrukih konstrukcija te osiguravanjem ontološke i taktične autentičnosti podataka s ciljem osiguravanja potpunijega razumijevanja predmeta istraživanja.⁷⁰ U fazi analize podataka sve opasnosti koje su mogle potencijalno ugroziti valjanost i pouzdanost istraživanja bile su svedene na najmanju moguću mjeru izbjegavanjem subjektivnog tumačenja podataka, maksimalnim smanjenjem halo-efekta, inicijalnim prepoznavanjem lažnih korelacija i vanjskih čimbenika koji mogu utjecati na podatke, izbjegavanjem zaključaka i generalizacija koje su iznad onoga što podatci mogu poduprijeti, izbjegavanjem izjednačavanja korelacija i uzroka i izbjegavanjem selektivne upotrebe te gomilanja podataka.⁷¹

2.2.3. OBRADA PODATAKA

Podatci su prikupljeni tijekom školske 2016./2017. godine na način mrežnoga (na uzorku ravnatelja, vjeroučitelja laika i roditelja) i klasičnog (izravnog) anketiranja (na uzorku svećenika). Kvantitativna obrada podataka izvršena je primjenom statističkoga programa IBM SPSS.⁷²

2.3. REZULTATI I RASPRAVA

Rezultati istraživanja potvrdili su početne pretpostavke (hipoteze) istraživanja, a one su: 1. *ravnatelj* škola uglavnom surađuju s Crkvom posredstvom školskih vjeroučitelja (97,6 % ravnatelja najviše surađuje s vjeroučiteljima u školi, kod njih 82,9 % u intenzitetu učestalosti „vrlo često“); 2. *vjeroučitelji* više surađuju sa školom nego s Crkvom, a najmanje s obiteljima (92,4 % vjeroučitelja najviše surađuje s ravnateljima i kolektivom škole; do 63 % vjeroučitelja surađuje sa župnicima župa na čijem području žive ili rade, dok s roditeljima učenika koji pohađaju školski vjeronauk surađuje njih

69 VIJEĆE ZA KATEHIZACIJU I NOVU EVANGELIZACIJU HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, „Da vaša radost bude potpuna“ (Iv 15,11). Kateheza i rast u vjeri u današnjim okolnostima. Radni dokument, u: <http://www.nku.hbk.hr/index.php/vijesti/201-poziv-na-javnu-raspravu> (4. VII. 2017.).

70 Usp. Margaret LECOMPTE – Judith PREISSLE, *Ethnography and qualitative design in educational research* (2nd Edition), Academic Press, San Diego, 1993., 323.

71 O mjerama osiguranja valjanosti i pouzdanosti više u: Louis COHEN – Lawrence MANION – Keith MORRISON, *Metode istraživanja u obrazovanju*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2007., 105-119.

72 O ovom statističkom programu više u: Arthur GRIFFITH, *SPSS For Dummies* (2nd Edition), Wiley Publishing, Inc., Indianapolis, 2010.; Andrew MAYERS, *Introduction to Statistics and SPSS in Psychology*, Pearson E.L., Harlow, 2013.

ukupno 59,8 %); 3. *roditelji* su najvažniji dionici suradnje, ali, za razliku od drugih dionika, najslabije surađuju sa svima (statistički nešto više surađuju sa školom nego s Crkvom). Rezultati su, pak, djelomično ili u potpunosti opovrgnuli početne pretpostavke, a one su: 1. *ravnatelj* škola više surađuju s Crkvom nego s obiteljima (48,8 % ravnatelja izravno surađuje (26,8 % ravnatelja u intenzitetu „često“) sa svećenikom/župnikom župe na čijem se području nalazi škola); 2. *vjeroučitelji* su glavna poveznica između Crkve i škole te između Crkve i obitelji (najniže razine slaganja kod ravnatelja (svega 46,3 %) postignute su upravo na česticama „vjeroučitelji u školi imaju glavnu ulogu u povezivanju obitelji i Crkve“ i „integracija vjeronauka u školi ovisi o kvaliteti suradnje škole i Crkve“). Dok preko 70 % vjeroučitelja smatra da su upravo oni glavna karika u suradničkom povezivanju obitelji i Crkve, kod roditelja je najniža razina slaganja postignuta upravo na toj čestici (ukupno⁷³ slaganje 26,1 %), kao i kod svećenika (ukupno slaganje 57,1 %). U nastavku se donose glavni empirijski podatci na pojedinim istraživačkim varijablama.

Rezultati istraživanja potvrdili su već prethodno dobivene empirijske pokazatelje o tome da su *Crkva* i *obitelj* još uvijek najsnažniji vjersko-odgojni i vrijednosni agensi u hrvatskome društvu.⁷⁴ U kontekstu ovog istraživanja to znači da su kod svih ispitanika upravo čimbenici „crkveni službenici (svećenici, redovnici/redovnice)“ i „članovi uže obitelji“ najviše utjecali na osobno prihvaćanje vjere i na formiranje njihova religijskog identiteta. Isti ti čimbenici, uz „školu i školske učitelje“ te „bračnog druga“, najviše su utjecali i na oblikovanje njihova vrijednosnoga sustava, s time da su **ravnatelj** ipak vrijednosni utjecaj „crkvenih službenika“ rangirali na predzadnje mjesto (tek se njih ukupno 26,8 % izjasnilo da su crkveni službenici imali velik i vrlo velik utjecaj na oblikovanje njihova sustava vrijednosti). Svi ispitanici potvrdili su najslabiji utjecaj „medija“ na formiranje njihova vjerskog, ali i vrijednosnog identiteta.

Iako je krajnji cilj međusobne suradnje vjersko-odgojna socijalizacija djece i mladih, očigledno je da predstavnici tih triju najvažnijih odgojnih čimbenika *različito* percipiraju suradnički odnos i njegovu temeljnu *svrhu*. Razlike su uglavnom uvjetovane čimbenicima poput razine osobnog suradničkog iskustva, koja je prema dobivenim pokazateljima najniža kod roditelja (što se vidi po raspršenosti odgovora/podataka na svim stupnjevima mjerne skale u više varijabli!) i percepcije ‘vjersko-odgojne umreženosti’. Budući da **ravnatelj** škola uglavnom percipiraju proces odgoja i prenošenja vjere kao ‘vjerski čin’ koji se događa na relaciji Crkva – obitelj (ali ne ili uglavnom ne i na relaciji Crkva – škola – obitelj), stajališta su da škola kao odgojno-obrazovna institucija može najviše doprinijeti međusobnoj suradnji u širem društveno-kulturnom i vrijednosnom kontekstu, u smislu odgoja za temeljne općeljudske i kršćanske vrijednosti i društveno-socijalni angažman, a najmanje u vidu neposredne pripreve učenika

73 Izraz *ukupno* podrazumijeva zbroj rezultata na petostupanjskoj mjernoj skali Likertova tipa od 4 do 5.

74 Vidi bilješku 55. Slični rezultati dobiveni su i u još nekim istraživanjima (više u: Marijan VALKOVIĆ, Vjera i moral u Hrvatskoj. Djelomično izvješće (Opći uvod), u: *Bogoslovska smotra*, 68 (1998.) 4, 461-473; Krno-slav NIKODEM, Religijski identitet u Hrvatskoj. Dimenzije religijskog identiteta i socio-ekološke orijentacije, u: *Socijalna ekologija*, 13(2004.) 2-4, 257-285; Gordan ČRPIĆ – Siniša ZRINŠČAK, Dinamičnost u stabilnosti: religioznost u Hrvatskoj 1999. i 2008. godine, 3-27.

za sakramente kršćanske inicijacije ili dubljeg uvođenja u vjeru (ukupno slaganje na ovoj čestici svega 39 %; Tablica 1.).⁷⁵ U tom smislu ne treba očekivati da će upravo oni u budućnosti biti 'najzainteresiraniji' dionici suradnje u katehetskom procesu dubljeg uvođenja u vjeru djece i mladih. S druge pak strane, ovi podatci pokazuju da je velikoj većini ravnatelja iznimno stalo do očuvanja i njegovanja kulturno-povijesne i tradicijske baštine hrvatskoga naroda i njezina svrsishodna implementiranja u programske sadržaje vjeronauka u školi te u tom smislu apeliraju na „veću otvorenost“ vjeronaučne nastave prema drugim školskim disciplinama i na čvršću suradnju s različitim vanjskim dionicima škole (opservacija iz odgovora i komentara na otvorena pitanja).

Tablica 1. Procjena ravnatelja o svrsi suradnje Crkve, škole i obitelji.

SVRHA SURADNJE	1	2	3	4	5	M ⁷⁶	SD ⁷⁷
Prenošenje kršćanske tradicije i kulture hrvatskoga naroda (tradicijски razlozi)	4,9	12,2	22,0	17,1	43,9	3,83	1,263
Odgoj za građanske vrijednosti i solidarno djelovanje u društvu	9,8	9,8	26,8	19,5	34,1	3,59	1,322
Odgoj za kršćanske vrijednosti u vlastitom životu	4,9	17,1	24,4	24,4	29,3	3,56	1,226
Prenošenje sadržaja katoličke vjere i ostalih religijskih činjenica (vjerska pouka)	4,9	12,2	39,0	24,4	19,5	3,41	1,095
Neposredna priprava učenika za sakramente kršćanske inicijacije	12,2	14,6	34,1	24,4	14,6	3,15	1,216

Školski **vjeroučitelji** slično percipiraju međusobnu suradnju (polazeći od društveno-kulturne i pedagoško-vrijednosne opravdanosti vjeronauka u školi, ukupno slaganje 97,8 %), ali ipak s naglaskom i na potrebu suradnje svih dionika i u užem pastoralno-katehetskom i liturgijskome smislu (ukupno 81,5 %). Upravo će taj uži vid suradnje posebno biti naglašen kod **roditelja** čija djeca pohađaju školski vjeronauk. Za njih Crkva, škola i obitelj trebaju usko surađivati isključivo zbog neposredne pripreme učenika za sakramente kršćanske inicijacije (ukupno 61,4 %). Drugi aspekti suradnje za većinu njih nisu prepoznati kao osobito važni, moguće upravo zbog nedostatka osobnog suradničkog

⁷⁵ Primijenjena je petostupanjnska skala procjene Likertova tipa u rasponu od „uopće nije svrhovito“ do „u potpunosti je svrhovito“.

⁷⁶ M = aritmetička sredina (prosječan rezultat).

⁷⁷ SD = standardna devijacija (standardno raspršenje rezultata).

iskustva. Ipak, s obzirom na raspršenost odgovora/podataka na čitavoj mjernoj skali (od 1 do 5), kod njih je uočeno na više čestica da im zapravo i nije posve jasno u čemu bi se trebala očitovati međusobna suradnja i u kojim domenama (Tablice 2. i 3.).⁷⁸

Tablica 2. Procjena roditelja o svrsi suradnje Crkve, škole i obitelji.

SVRHA SURADNJE	1	2	3	4	5	M	SD
Prenošenje sadržaja katoličke vjere i ostalih religijskih činjenica (vjerska pouka)	3,8	7,5	24,5	32,6	18,9	3,63	1,049
Odgoj za kršćanske vrijednosti u vlastitom životu	3,2	7,5	16,7	35,6	24,3	3,80	1,055
Odgoj za građanske vrijednosti i solidarno djelovanje u društvu	4,6	8,4	18,1	34,5	21,8	3,69	1,106
Neposredna priprava učenika za sakramente kršćanske inicijacije	3,8	5,9	16,2	35,3	26,1	3,85	1,061
Prenošenje kršćanske tradicije i kulture hrvatskoga naroda (tradicijски razlozi)	3,2	6,2	20,8	27,8	29,4	3,85	1,082

Svećenici, pak, percipiraju međusobnu suradnju u kontekstu širega društveno-kulturnog i odgojno-vrijednosnoga vida (u smislu odgoja za kršćanske vrijednosti (ukupno 84,3 %), prenošenja kršćanske kulture i tradicije (ukupno 75,7 %) i odgoja za solidarno djelovanje u društvu), ali i u užem pastoralno-katehetskom i liturgijskom smislu (u smislu prenošenja sadržaja katoličke vjere i ostalih religijskih činjenica; ukupno 74,3 %), s time da u neposrednoj pripravi učenika za sakramente vide najmanje svrhovitu platformu zajedničke suradnje (ukupno slaganje 50 %, dok 40 % svećenika nije sigurno).

Tablica 3. Procjena svećenika o svrsi suradnje Crkve, škole i obitelji.

SVRHA SURADNJE	1	2	3	4	5	M	SD
Odgoj za kršćanske vrijednosti u vlastitom životu	–	4,3	11,4	31,4	52,9	4,33	0,847
Prenošenje sadržaja katoličke vjere i ostalih religijskih činjenica (vjerska pouka)	4,3	4,3	17,1	30,0	44,3	4,06	1,089

⁷⁸ Primijenjena je petostupanjska skala procjene Likertova tipa u rasponu od „uopće nije svrhovito“ do „u potpunosti je svrhovito“.

Prenošenje kršćanske tradicije i kulture hrvatskoga naroda (tradicijски razlozi)	2,9	4,3	17,1	40,0	35,7	4,01	0,985
Odgoj za građanske vrijednosti i solidarno djelovanje u društvu	1,4	8,6	24,3	30,0	35,7	3,90	1,038
Neposredna priprava učenika za sakramente kršćanske inicijacije	5,7	4,3	40,0	30,0	20,0	3,54	1,045

Na temelju dobivenih rezultata na svim uzorcima može se zaključiti da jedino *škola*, za razliku od Crkve i obitelji, jasno percipira svoju suradničku poziciju. Mogući je razlog tomu što škola kao društvena i odgojno-obrazovna institucija ima duže iskustvo suradničkog odnosa s različitim vanjskim i unutarnjim dionicima za razliku od ovih drugih dviju odgojnih institucija koje su, mogli bismo to tako reći, i društveno i povišeno i kulturološki naučile uglavnom ‘samostalno egzistirati’.

Kada je riječ o *učinkovitosti* različitih pastoralno-katehetskih i društveno-kulturnih modela suradnje, sve su skupine ispitanika izrazile suglasnost da su najučinkovitiji modeli međusobne suradnje oni koji izravno naglašavaju društveno-socijalni i kulturni aspekt. Drugim riječima, oni koji jasno ukazuju na „odgojno i kulturno značenje religijske činjenice za osobu, kulturu i cijelo društvo“,⁷⁹ poput uključivanja svih dionika „u različite humanitarne i socijalne projekte na razini grada i županije/nadbiskupije“ ili „zajedničkog obilježavanja prigodnih dana, obljetnica, početka i završetka školske godine“, ali i oni modeli koji se izravno realiziraju u župnoj zajednici, kao što su „susreti roditelja i vjeroučitelja u župi“ ili „uključivanje u različite vjerske skupine u župi.“ Ipak, iznenađuje podatak da ostali srodni modeli, poput „uključivanja u obiteljske kateheze i kateheze za odrasle u župi“, koji zahtijevaju nešto veću katehetsku angažiranost u župnoj zajednici, za većinu **ravnatelja**, ali osobito **roditelja** (ukupno 37,8 %) nisu prepoznati kao učinkoviti modeli za osnaživanje međusobne suradnje (Tablica 4.),⁸⁰ kao što za nešto manje od polovine **vjeroučitelja** i **svećenika** također nisu kao takvi prepoznati sadržaji poput „zajedničkih posjeta nacionalnim i inozemnim kršćanskim mjestima i svetištima (hodočašća)“ (ukupno slaganje kod vjeroučitelja 63 %, a kod svećenika 54,3 %).

79 HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*, Nacionalni katehetski ured HBK – Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske, Zagreb, 2003., 2.

80 Primijenjena je petostupanjska skala procjene Likertova tipa u rasponu od „uopće nije učinkovito“ do „u potpunosti je učinkovito“.

Tablica 4. Procjena roditelja o učinkovitosti pojedinih modela suradnje.

MODELI SURADNJE	1	2	3	4	5	M	SD
Zajedničko obilježavanje prigodnih dana, obljetnica, početka i završetka školske godine	10,0	9,7	20,8	35,6	11,3	3,33	1,179
Susreti roditelja i vjeroučitelja u školi	11,9	15,1	24,3	27,8	8,4	3,06	1,190
Susreti roditelja i vjeroučitelja u župi	5,9	9,2	19,9	35,0	17,3	3,56	1,124
Zajednički posjeti nacionalnim i inozemnim kršćanskim mjestima i svetištima (hodočašća)	7,3	10,2	24,8	33,7	11,3	3,36	1,108
Uključivanje u različite vjerske skupine u župi	6,5	10,5	29,1	30,2	11,1	3,33	1,078
Uključivanje u obiteljske kateheze i kateheze za odrasle u župi	9,2	11,9	28,6	28,6	9,2	3,19	1,127
Uključivanje u različite humanitarne i socijalne projekte na razini grada i županije/nadbiskupije	4,3	4,0	22,4	32,6	24,0	3,78	1,056

U procjeni važnosti *domena* i *stupnja odgovornosti* pojedinih dionika suradnje, kod svih je ispitanika ponovno potvrđeno najveće slaganje da su obitelj i Crkva *najvažniji* vjersko-odgojni dionici suradnje, ali i da su vjeroučitelji u školi i crkveni službenici *najodgovorniji* u odgoju i prenošenju vjere, čak više nego sami roditelji. S tim je u svezi kod većine ispitanika (taj je podatak posebno indikativan na uzorku **roditelja!**) uočeno prebacivanje primarne odgovornosti vjerskog odgoja s obitelji, kao prve i najvažnije odgojiteljice djece u vjeri, na one koji su ‘službeno ovlašteni’ u Crkvi i u školi. Međutim, dok **vjeroučitelji** u najvećoj mjeri upravo sebe percipiraju kao najvažniju poveznicu između obitelji i Crkve (ukupno 71,8 %), **svećenici** tu istu ulogu odgojne poveznice pripisuju ipak sebi (ukupno 80 %) i sebe percipiraju kao ključnu kariku u vjersko-odgojnome lancu, u koju ujedno imaju i najviše povjerenja (od 5 ponuđenih čimbenika na varijabli procjene povjerenja u pojedine dionike suradnje s obzirom na njihov doprinos cjelovitom odgoju u vjeri *vjeroučitelji* su „crkvene službenike“ rangirali na predzadnje mjesto, a *svećenici* su „školu i školske vjeroučitelje“ rangirali na predzadnje mjesto! (Tablice 5. i 6.).⁸¹

81 Primijenjena je petostupajnska skala procjene Likertova tipa u rasponu od „najmanje“ do „najviše“.

Tablica 5. Procjena svećenika o stupnju povjerenja u pojedine dionike suradnje.

POVJERENJE U POJEDINE DIONIKE	1	2	3	4	5	M	SD
Crkva i crkveni službenici	–	2,9	15,7	40,0	41,4	4,20	0,809
Kršćanske obitelji	2,9	–	15,7	45,7	35,7	4,11	0,877
Angažirani vjernici laici u župi	1,4	1,4	24,3	60,0	12,9	3,81	0,728
Škola i školski vjeroučitelji	2,9	2,9	31,4	48,6	14,3	3,69	0,860
Ostali	7,1	25,7	47,1	17,1	2,9	2,83	0,900

Tablica 6. Procjena vjeroučitelja o stupnju povjerenja u pojedine dionike suradnje.

POVJERENJE U POJEDINE DIONIKE	1	2	3	4	5	M	SD
Kršćanske obitelji	–	–	14,1	46,7	39,1	4,25	0,689
Škola i školski vjeroučitelji	1,1	–	7,6	59,8	31,5	4,21	0,672
Angažirani vjernici laici u župi	–	2,2	20,7	54,3	22,8	3,98	0,726
Crkva i crkveni službenici	2,2	4,3	19,6	46,7	27,2	3,92	0,917
Ostali	8,7	18,5	41,3	26,1	5,4	3,01	1,011

No promatrajući istu ‘vjersko-odgojnu stvarnost’ s roditeljskog aspekta, najniža razina slaganja kod **roditelja** vidljiva je upravo kod čestice da su vjeroučitelji glavna poveznica između njih i Crkve (ukupno 26,1 %), što upućuje na zaključak da su možda roditeljska očekivanja od vjeroučitelja po tom pitanju iznad realnog ili, pak, da suradnička uloga crkvenih službenika u odnosu prema obitelji trenutno nije na zavidnoj razini. S druge strane, ukupno 60,7 % roditelja slaže se da „škola obrazuje, a Crkva i obitelj odgajaju djecu i mlade u vjeri“. Ipak, tek nešto manje od polovine ispitanih roditelja (ukupno 46,1 %) smatra da je „vjerski odgoj djece i mladih povezan s uključenošću roditelja u župnu zajednicu“ (Tablica 7.).⁸² Iako vjeroučitelje ne smatraju najvažnijom povezujućom karikom između sebe i Crkve/župne zajednice, nešto više od 50 % roditelja percipira „vjeroučitelje“ i „svećenike/župnike“ (ukupno slaganje na svakoj čestici 50,1 %) kao najodgovornije dionike (očigledno zbog njihove profesionalne službe), dok „obitelji“, dakle sebe, procjenjuju manje odgovornom (ukupno 39,6 %) od škole (ukupno 45,3 %).

82 Primijenjena je petostupanjska skala procjene Likertova tipa u rasponu od „uopće se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“.

Tablica 7. Procjena roditelja o domenama odgovornosti pojedinih dionika suradnje.

DIONICI SURADNJE – DOMENE	1	2	3	4	5	M	SD
Roditelji su prvi i najvažniji odgojitelji svoje djece u vjeri.	0,5	2,2	2,7	27,2	54,7	4,53	0,731
Kršćanski roditelji dužni su upisati svoje dijete na školski vjeronauk.	10,5	16,2	15,6	27,0	18,1	3,30	1,311
Vjerski odgoj djece i mladih ovisi o aktivnoj uključenosti obitelji u župnu zajednicu.	4,3	18,1	18,9	33,7	12,4	3,36	1,109
Od učitelja i nastavnika u školi očekuje se da će upoznati roditelje s vrijednosnim sadržajima koji se nude njihovoj djeci u školi.	3,0	6,2	13,5	44,7	19,9	3,83	0,973
Vjeroučitelji u školi imaju glavnu ulogu u povezivanju obitelji i Crkve.	11,3	19,4	30,5	20,2	5,9	2,89	1,111
Ravnatelji škola posredstvom školskih vjeroučitelja ostvaruju komunikaciju sa svećenicima/župnicima.	10,8	12,1	34,2	23,7	6,5	3,03	1,097
Prisutnost svećenika/župnika u školi doprinosi boljoj suradnji škole i Crkve.	5,1	11,3	21,0	36,4	13,5	3,48	1,083
Integracija vjeronauka u školi ovisi o kvaliteti suradnje škole i Crkve.	4,9	9,2	19,9	38,5	14,8	3,56	1,064
O svećenicima/župnicima najviše ovisi kvaliteta suradnje obitelji i Crkve.	2,7	10,0	18,3	37,2	19,1	3,69	1,034
Odgoj za vjerski život djece i mladih primarno je zadaća obitelji i Crkve, a ne škole.	1,6	13,5	14,0	32,3	25,9	3,77	1,092
Škola je pozvana uključiti se u različite karitativne i druge akcije koje organizira Crkva i obrnuto.	5,4	8,6	23,2	36,4	13,7	3,51	1,066
Škola obrazuje, a Crkva i obitelj odgajaju djecu i mlade u vjeri.	2,2	11,1	13,5	34,0	26,7	3,82	1,077

Vjeroučitelji u najvišem postotku slaganja smatraju da su „roditelji prvi i najvažniji odgojitelji svoje djece u vjeri“ (ukupno 95,6 %) i da su „kršćanski roditelji dužni upisati svoje dijete na školski vjeronauk“ (ukupno 91,3 %). Na tragu rečenoga pomalo zabrinjava dobiveni podatak da je postotak roditelja koji smatraju da je njihova kršćanska dužnost upisati svoje dijete na školski vjeronauk (ukupno 45,1 %) *manji* od postotka ravnatelja (ukupno 51,2 %) koji podržavaju tu istu postavku (Tablice 7. i 8.).⁸³ Sve to samo potvrđuje hitnu potrebu intenzivnijega pastoralno-katehetskog rada s obiteljima na različitim razinama, počevši od temeljne župne razine.

Tablica 8. Procjena ravnatelja o domenama odgovornosti pojedinih dionika suradnje.

DIONICI SURADNJE - DOMENE	1	2	3	4	5	M	SD
Roditelji su prvi i najvažniji odgojitelji svoje djece u vjeri.	2,4	–	4,9	24,4	68,3	4,56	0,808
O svećenicima/župnicima najviše ovisi kvaliteta suradnje obitelji i Crkve.	–	4,9	12,2	51,2	31,7	4,10	0,800
Odgoj za vjerski život djece i mladih primarno je zadaća obitelji i Crkve, a ne škole.	–	7,3	14,6	39,0	39,0	4,10	0,917
Od učitelja i nastavnika u školi očekuje se da će upoznati roditelje s vrijednosnim sadržajima koji se nude njihovoj djeci u školi.	–	–	19,5	56,1	24,4	4,05	0,669
Škola je pozvana uključiti se u različite karitativne i druge akcije koje organizira Crkva i obrnuto.	–	7,3	14,6	46,3	31,7	4,02	0,880
Prisutnost svećenika/župnika u školi doprinosi boljoj suradnji škole i Crkve.	2,4	7,3	29,3	46,3	14,6	3,63	0,915
Vjerski odgoj djece i mladih ovisi o aktivnoj uključenosti obitelji u župnu zajednicu.	7,3	12,2	17,1	41,5	22,0	3,59	1,183
Ravnatelji škola posredstvom školskih vjeroučitelja ostvaruju komunikaciju sa svećenicima/župnicima.	4,9	14,6	14,6	51,2	14,6	3,56	1,074

83 Primijenjena je petostupanjska skala procjene Likertova tipa u rasponu od „uopće se ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“.

Kršćanski roditelji dužni su upisati svoje dijete na školski vjeronauk.	12,2	17,1	19,5	31,7	19,5	3,29	1,309
Škola obrazuje, a Crkva i obitelj odgajaju djecu i mlade u vjeri.	2,4	29,3	22,0	29,3	17,1	3,29	1,146
Vjeroučitelji u školi imaju glavnu ulogu u povezivanju obitelji i Crkve.	7,3	19,5	26,8	34,1	12,2	3,24	1,135
Integracija vjeronauka u školi ovisi o kvaliteti suradnje škole i Crkve.	7,3	19,5	26,8	34,1	12,2	3,24	1,135

U procjeni domena odgovornosti **ravnatelj** škola, pak, svoju ulogu vide u vrijednosnoj, solidarističko-humanističkoj dimenziji odgoja u školi koja treba biti usklađena s vrijednosnim, vjerskim i drugim uvjerenjima i stavovima roditelja i djece. Tako se u visokom postotku slaganja slažu da se „od učitelja i nastavnika u školi očekuje da će upoznati roditelje s vrijednosnim sadržajima koji se nude njihovoj djeci u školi“ (ukupno 80,5 %) te da je „škola pozvana uključiti se u različite karitativne i druge akcije koje organizira Crkva i obrnuto“ (ukupno 78 %). Kada je riječ o vjerskom odgoju, u iznimno visokom postotku slažu se da su „roditelji prvi i najvažniji odgojitelji svoje djece u vjeri“ (ukupno 92,7 %) i da „o svećenicima/župnicima najviše ovisi kvaliteta suradnje obitelji i Crkve“ (ukupno 82,9 %). U tom smislu smatraju važnim suradnju s Crkvom, kao i nazočnost crkvenih službenika u školi jer njihova prisutnost „doprinosi boljoj suradnji škole i Crkve“ (ukupno 60,9 %), iako sa svećenicima najmanje surađuju (ukupno 48,8 %). Upravo se komunikacija između Crkve i škole, odnosno crkvenih službenika i ravnatelja, pokazala *slabijom karikom* u tzv. vjersko-odgojnom lancu (Tablica 9.).⁸⁴ Posljedica takva trenda gubljenja izravne komunikacije s ravnateljima škola može biti i slabljenje kolektivne svijesti o evangelizacijsko-pastoralnoj važnosti prisutnosti crkvenih službenika u školi čija je zadaća i uloga šira i odvojiva, ali ipak komplementarna, od zadaće koju imaju vjeroučitelji laici, napose kada je riječ o pastoralu škole.⁸⁵

84 *Isto.*

85 Rezultati istraživanja iz 2012. godine na području Riječke nadbiskupije pokazali su da većina ravnatelja osnovnih škola vrlo dobro surađuje sa župnikom župe na čijem se području nalazi škola, dok ravnatelj srednjih škola iskazuju niži stupanj suradnje. Više u: Ksenija RUKAVINA KOVAČEVIĆ, Vjeronauk u osnovnim i srednjim školama na području Riječke nadbiskupije u protekla dva desetljeća, u: *Riječki teološki časopis*, 20 (2012.) 2, 365-392.

Tablica 9. Procjena svećenika o osobnoj suradnji s pojedinim dionicima.

OSOBNJA SURADNJA	1	2	3	4	5	M	SD
S vjeroučiteljima i/ili župnim katehetama u župi	4,3	5,7	21,4	22,9	45,7	4,00	1,142
S predstavnicima mjerodavnih crkvenih institucija na nadbiskupijskoj razini	1,4	5,7	27,1	38,6	27,1	3,84	0,942
S obiteljima u župi	1,4	4,3	27,1	50,0	17,1	3,77	0,837
S roditeljima učenika koji pohađaju školski vjeronauk	8,6	5,7	34,3	40,0	11,4	3,40	1,055
S ravnateljem i učiteljima škole koja se nalazi na području Vaše župe	14,3	11,4	25,7	22,9	25,7	3,34	1,361

Indikativan je također podatak da gotovo sve skupine ispitanika, napose ravnatelji i roditelji, *najmanju* važnost i odgovornost u kontekstu cjelovitog odgoja u vjeri djece i mladih pripisuju vjerskom odgoju u predškolskim ustanovama (tek ukupno 32,1 % roditelja smatra važnim i vrlo važnim). Očigledno je da će i na tome polju katehetskog rada trebati uložiti dodatan napor u osvješćivanju svih relevantnih odgojnih čimbenika i donositelja odluka, napose roditelja, o važnosti i nezamjenjivosti vjerskog odgoja u ranoj predškolskoj dobi djece.

U procjeni učinkovitosti pojedinih *pastoralno-katehetskih prijedloga* koji bi mogli značajno doprinijeti unapređenju međusobne suradnje u budućnosti, kod svih je ispitanika zamijećeno da njihova očekivanja idu u pravcu snažnijega povezivanja Crkve i škole te Crkve i obitelji (ali ne i obitelji i škole). Iako su neki prijedlozi koji su u relativno visokom postotku slaganja podržani kao učinkoviti, poput „organizacijske promjene modela izvođenja školskog vjeronauka na način da se nastava odvija jedan sat u školi, a jedan sat u Crkvi“ (prijedlog podržava: 65,9 % ravnatelja; 35,9 % vjeroučitelja; 40,2 % roditelja; 58,6 % svećenika), u današnjem kontekstu gotovo neostvarivi iz više razloga, oni ipak ukazuju na intenciju ispitanika da *Crkva i škola* trebaju intenzivnije surađivati nego što su to do sada činile.⁸⁶ U tom pravcu idu i ostali prijedlozi, poput „organiziranja redovitih susreta vjeroučitelja, župnika i predstavnika roditelja“ (podržava ukupno: 63,4 % ravnatelja, 71,8 % vjeroučitelja, 77,2 % svećenika i 38,8 % roditelja) ili „pojačanog zanimanja Crkve (crkvenih službenika) za život i rad škole“ (podržava ukupno: 56,1 % ravnatelja, 72,8 % vjeroučitelja, 70 % svećenika i 45,9 % roditelja). Inicijative koje su kod **ravnatelja** pobudile statistički najmanje značajan interes jesu: „organiziranje zajednice katoličkih učitelja i profesora na župnoj i

86 Isti prijedlog bio je značajno podržan među osnovnoškolskim ravnateljima i u ispitivanjima 2012. godine (usp. Ksenija RUKAVINA KOVAČEVIĆ, Vjeronauk u osnovnim i srednjim školama na području Riječke nadbiskupije u protekla dva desetljeća, 387-388).

nadbiskupijskoj razini“ i „popuštanje institucionalne kontrole Crkve nad programom vjeronauka i izborom vjeroučitelja“ (ukupno slaganje na svakoj čestici 29 %). Na toj je posljednjoj čestici postignuta ujedno i najniža razina suglasnosti i kod **vjeroučitelja** (ukupno 23,9 %).

S druge, pak, strane, prijedlozi koji idu u pravcu intenzivnijeg osnaživanja suradnje *Crkve i obitelji*, poput „uključivanja obitelji u različite pastoralno-katehetske projekte u župi“ (podržava ukupno: 51,2 % ravnatelja, 76,1 % vjeroučitelja, 77,1 % svećenika) ili „uvođenja različitih oblika vjerske edukacije za odrasle“ (podržava ukupno 73,9 % vjeroučitelja i 68,6 % svećenika), uglavnom su podržani od strane svećenika, ravnatelja i vjeroučitelja, ali ne u nekoj statistički značajnoj mjeri i od strane onih kojih bi se ti i slični prijedlozi trebali najviše ticati, a to su roditelji (tek 37,8 % roditelja podržava takav prijedlog unatoč relativno visokom postotku vjerskog izjašnjavanja – na varijabli religijske samoidentifikacije njih se ukupno 64,4 % izjasnilo da su *vjernici* i da *prihvataju sve što ih njihova vjera uči*). Za veliku većinu **svećenika** najmanje su učinkoviti prijedlozi: „davanje veće autonomije svakom pojedinom dioniku suradnje u donošenju odluka vezanih za vjerski odgoj i obrazovanje djece i mladih“ (ukupno 30 %) i „popuštanje institucionalne kontrole Crkve nad programom vjeronauka i izborom vjeroučitelja“ (ukupno 20 %).

S obzirom na *opću važnost* i *doprinos* pojedinih oblika vjerskog odgoja i obrazovanja cjelovitom odgoju u vjeri uočeno je da sve skupine ispitanika (nešto manje vjeroučitelji) najveću važnost pridaju *župnoj katehezi*. Kao što je već prethodno navedeno, najmanja se važnost pridaje vjerskom odgoju u predškolskim ustanovama (vjeroučitelji i svećenici ipak statistički značajno veću važnost pridaju ovome vidu vjerskog odgoja nego ravnatelji i roditelji; Tablica 10.). U skladu s općom važnosti kreću se i percepcije ispitanika o potrebi razvoja pojedinih modela u budućnosti u smislu unapređenja postojeće prakse.⁸⁷

Tablica 10. Razlike u procjenama opće važnosti pojedinih oblika vjerskog odgoja između svih skupina ispitanika.

OPĆA VAŽNOST	Obitelj		Škola (V) ⁸⁸		Škola (R) ⁸⁹		Crkva		F
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	
Vjerski odgoj u predškolskim ustanovama	2,87	1,344	4,28	0,731	2,88	1,229	4,19	1,067	47,45**
Vjeronauk u osnovnoj školi	3,55	1,281	4,70	0,550	3,34	1,257	4,31	1,043	30,08**

87 Zbog tematske ograničenosti rada ovdje se ne donose detaljno rezultati koji su dobiveni na istraživačkim varijablama vezanim uz školski vjeronauk i župnu katehezu.

88 Kratica označava: Škola (vjeroučitelji).

89 Kratica označava: Škola (ravnatelji).

Vjeronauk u srednjoj školi	3,30	1,340	4,71	0,481	3,07	1,253	4,23	1,106	41,85**
Župna kateheza za katehizante osnovnoškolske dobi	3,96	1,052	4,33	0,878	4,22	0,909	4,70	0,548	13,14**
Župna kateheza za katehizante srednjoškolske dobi	3,70	1,188	4,39	0,770	4,17	0,892	4,34	0,832	14,9**

*p < 0,05; **p < 0,01

Očigledno je da je sazrelo vrijeme da se nakon 25 godina od (ponovnog) uvođenja vjeronauka u škole snažnije poradi na katehetskom osvješćivanju naših vjernika, osobito roditelja, o važnosti i potrebitosti kako vjerskog odgoja za najmlađe (u predškolskim ustanovama) tako i župne kateheze za sve dobne skupine. No kako bi do toga došlo, izuzetno je važna otvorenost svih relevantnih vjersko-odgojnih čimbenika za suradnju i stručna osposobljenost u smislu boljega poznavanja katehetskog rada u župi i vjeronaučnih sadržaja u školi. Dosadašnja su istraživanja pokazala da se fokus stručne i opće javnosti uglavnom temeljio na školskom vjeronauku u njegovim različitim aspektima, a manje ili najmanje na župnoj katehezi ili predškolskom vjerskom odgoju.⁹⁰ Čini se da bi u vremenu koje dolazi trebalo u središte religijskopedagoške pozornosti postaviti upravo ova dva vida vjerskog odgoja kao katehetski prioritet i njihov širi komplementarni odnos sa školskim vjeronaukom. Razlog ovome posljednjemu leži i u dobivenim podacima koji se odnose na percepciju vjeronauka u školi, konkretno njegova *školsko-pedagoškog* i *katehetskog identiteta*. Naime, svi su ispitanici potvrdili njegovu konfesionalnu dimenziju te društveno-kulturnu i vrijednosnu opravdanost u školi. Međutim, kada je riječ o njegovu katehetskom identitetu, u smislu senzibiliziranja učenika za liturgijsko-sakramentalni život i vjersku praksu, mišljenja ispitanika variraju.⁹¹ Očigledno je da će se na polju komplementarnosti školskoga vjeronauka i župne kateheze trebati još dosta raditi, napose na preciziranju svrhe i ciljeva obaju modela u kontekstu cjelovitog odgoja u vjeri.

90 Prema A. T. Filipović, idejno-koncepcijska strana školskog vjeronauka i župne kateheze u religijskopedagoškom i katehetskom smislu gotovo da i nije tematizirana u Hrvatskoj jer se fokus interesa usmjeravao uglavnom na organizacijsko-pravno funkcioniranje i stabiliziranje vjeronauka u školi. Više u: Ana Thea FILIPOVIĆ, Što je pokazao Katehetski kolokvij?, u: *Kateheza*, 20 (1998.) 2, 149-150. O rezultatima istraživanja o župnoj katehezi na području Zadarske nadbiskupije više u: Ana Thea FILIPOVIĆ, Župna kateheza u Zadarskoj nadbiskupiji. Stanje i izazovi, u: *Vjesnik Zadarske nadbiskupije*, 7-8 (2006.), 14-32; Ana Thea FILIPOVIĆ, *U službi zrelosti vjere i rasta osoba. Katehetska i religijskopedagoška promišljanja u suvremenom kontekstu*, 102-121.

91 Vidi bilješku 87.

ZAKLJUČAK

Odgoj djece i mladih, kako kaže papa Franjo, „vrlo je osjetljiva stvarnost s obzirom na doprinos koji ima u njihovoj izgradnji kao slobodnih i odgovornih pojedinaca i njihovoj formaciji kao osoba“.⁹² U tom smislu Papa poziva sve vjernike, napose one koji su aktivno uključeni u proces odgoja i prenošenja vjere mlađim naraštajima, na „tkanje ‘kulture zajedništva’“⁹³ koja počiva na bliskoj, otvorenoj i uvažavajućoj općeljudskoj i vjerničkoj suradnji. Na zajedništvo svih vjersko-odgojnih čimbenika poziva i Hrvatska biskupska konferencija u svom Radnom dokumentu „‘Da vaša radost bude potpuna’ (Iv 15,11). Kateheza i rast u vjeri u današnjim okolnostima“ u kojemu navodi da su svi pozvani „na umreženije djelovanje u svim katehetskim pothvatima“ i „na komplementarnost, a time i prijeko potrebnu suradnju svih mjesta i odgovornih osoba u prenošenju vjere“.⁹⁴ Kvantitativno istraživanje o suradnji Crkve, škole i obitelji u procesu vjersko-odgojne socijalizacije djece i mladih, čiji se rezultati jednim dijelom nalaze u ovome radu, imalo je za cilj upravo evaluirati postojeću suradnju tih triju najvažnijih vjersko-odgojnih čimbenika na području Riječke nadbiskupije i projicirati perspektive razvoja suradničkog odnosa u budućnosti. Već iz same činjenice da se odnos ovih najvažnijih vjersko-odgojnih čimbenika do sada nije izravno empirijski istraživao u Hrvatskoj nego uglavnom u kontekstu jednoga dijela katehizacije djece i mladih (pretežno samo u domeni školskog vjeronauka), može se očekivati da će rezultati ovog istraživanja poslužiti kao vrijedan doprinos postojećoj empirijskoj bazi.

Svi pokazatelji ukazuju na to da će rad na polju suradničkih odnosa (na „kulturi zajedništva“) na različitim razinama ovlasti i odlučivanja u Crkvi morati postati pastoralno-katehetski prioritet u budućnosti. Ako je suditi prema rezultatima koji su dobiveni u ovom istraživanju, prostora za kvalitetniji suradnički vjersko-odgojni rad i unapređenje postojeće prakse još uvijek ima. Bit će potrebno osnažiti suradnju na dvjema tzv. vjersko-odgojnim relacijama: *Crkva – obitelj* i *Crkva – škola*. Na prvoj relaciji potrebno je što žurnije intenzivirati bračni i obiteljski pastoral u Crkvi u smislu snažnijeg isticanja važnosti katehetskih zadaća obitelji i trajne katehizacije samih roditelja (nerijetko i reevangelizacije). Iako ovo istraživanje nije bilo tematski vezano uz predškolske ustanove, ono je jednim dijelom obuhvatilo evaluaciju vjerskog odgoja u predškolskim ustanovama. Rezultati su pokazali da će u katehetske prioritete u budućnosti svakako morati ući i snažnija promocija vjerskog odgoja u predškolskim ustanovama, i to na (među)relaciji *Crkva – obitelj – dječji vrtići*. A na drugoj relaciji (*Crkva – škola*) potrebno je intenzivirati (nerijetko zapravo pokrenuti!) pastoral škole i ojačati prijeko potrebnu suradnju svećenika župnika i ravnatelja škola u domenama koje nisu samo omeđene potrebama vjeronaučne nastave.

92 Jorge Mario BERGOGLIO (papa Franjo), *O odgoju*, Verbum, Split, 2015., 145.

93 *Isto*, 12.

94 Usp. VIJEĆE ZA KATEHIZACIJU I NOVU EVANGELIZACIJU HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, „Da vaša radost bude potpuna“ (Iv 15,11). Kateheza i rast u vjeri u današnjim okolnostima, Radni dokument, br. 88.

Sagledavajući prijedeni put u ovih 25 godina institucionalne vjersko-odgojne socijalizacije djece i mladih u Republici Hrvatskoj (predškolski vjerski odgoj, školski vjeronauk, župna kateheza), može se s pravom konstatirati da je jako puno toga učinjeno, što potvrđuju rezultati truda i rada brojnih naših svećenika, redovnika/redovnica, odgojitelja/odgojiteljica u vjeri, župnih kateheta, vjeroučitelja, angažiranih vjernika laika, roditelja. Međutim, vrijeme i društvene okolnosti u kojima danas živimo, a na osnovi kojih možemo projicirati izazove koji nas očekuju u budućnosti, potiču nas na žurno jačanje (naj)slabijih karika u tzv. vjersko-odgojnome lancu i na 'preraspoređivanje' katehetskih snaga i prioriteta u vidu primarne evangelizacije i katehizacije odraslih. Institucionalni oblici vjerskog odgoja i obrazovanja djece i mladih ne mogu više biti glavna 'evangelizacijsko-katehetska trasa' po kojoj se najbrže dolazi do roditelja i ostalih odraslih vjernika laika. Potrebno je iznalaženje novih puteva i modela. U osnaživanju postojećih, a možda i nekih novih 'trasa', rezultati provedenog istraživanja o suradnji Crkve, škole i obitelji mogu poslužiti kao korisne stručne smjernice, ali i kao empirijska podloga za neka daljnja socioreligijska istraživanja u pojedinom području vjersko-odgojne socijalizacije djece i mladih.

COOPERATION OF CHURCH, SCHOOL AND FAMILY IN THE PROCESS OF RELIGIOUS-EDUCATIONAL SOCIALIZATION OF CHILDREN AND YOUTH IN THE ARCHDIOCESE OF RIJEKA

ABSTRACT

Religious-educational socialization of children and young people is a lasting process of education and transmission of faith involving various educational and social factors, especially the Church, school and family. These three are the most important religious-educational institutions and the overall spiritual-moral and religious growth of the students depends largely on their quality and the degree of their coordination. During the school year 2016/2017 an empirical research about the cooperation of Church, school and family in the process of religious-educational socialization of children and youth was conducted in the Archdiocese of Rijeka on a sample of 527 adults (18+) with the aim of evaluating existing co-operation; finding new pastoral-catechetical models of cooperation; questioning the domains and the degree of responsibility of the various participants and their contribution to the religious and educational socialization of children and young people; and examining perceptions of the representatives of these three educational factors about the goals, the purpose and the perspectives of the future development of religious education, school catechism and parish catechesis. The research results have confirmed that Church and family are still the strongest agents in values education and religious education in Croatian society. Regarding the cooperation of the above mentioned educational factors, the results have shown that school principals mostly cooperate with the Church through the catechists; catechists cooperate with school more than with the Church, and least with the families; and parents are the most important participants of cooperation, but cooperate less than others.

Key words: Church, School, Family, Cooperation, Children and Youth, Religious-Educational Socialization